

Λαϊκή παράδοση και εκπαίδευση: Γέφυρα επικοινωνίας στις προκλήσεις των θεσμικών αλλαγών. Η περίπτωση της Κύπρου.

Στέλλα Αλεξίου*

Έξυπνουν 'πού τό χάραμαν πούθεν νά πᾶ νά μπλίσω,

τζιαί δέν ἐβάσταχνα ποττέ χωρίς να τραουδήσω...

Βασίλης Μιχαλίδης

Είναι ευρέως αποδεκτό πως η πρόσφατη κρίση που υπέστη το οικονομικό σύστημα της Κύπρου, με την κατάρρευση του τραπεζικού συστήματος τον Μάρτιο του 2013, δεν έχει αφήσει ανεπηρέαστο κανένα τομέα της κυπριακής κοινωνίας συμπεριλαμβανομένου και της εκπαίδευσης. Οι περικοπές στους μισθούς των εκπαιδευτικών και η μείωση της χρηματοδότησης από το κράτος στους τομείς που αφορούν την ανάπτυξη προγραμμάτων επιμόρφωσης των λειτουργών της παιδείας, τον εμπλουτισμό των σχολικών εγκαταστάσεων με σύγχρονα εποπτικά μέσα για την καλύτερη και αποδοτικότερη προσφορά του μαθήματος και η γενικότερη οικονομική στενότητα, αποτελούν απτές αποδείξεις ότι η παιδαγωγική αποκτά από εδώ και στο εξής ένα καινούριο νόημα και μια νέα δυναμική, της ευαισθητοποίησης και της συνειδητοποίησης. Κάτω από τις δεδομένες συνθήκες της οικονομικής κρίσης και της αβεβαιότητας για το αύριο, η παιδαγωγική έχει καθήκον να δημιουργήσει μαθητές οι οποίοι θα έχουν εφόδιο τους την κριτική σκέψη, θα μπορούν να σκέφτονται, να συνειδητοποιούν και να αντιμετωπίζουν τον κόσμο μέσα από τις εμπειρίες που τους έχουν προσφερθεί.¹

Στη σημερινή εποχή έχουν αλλάξει οι αντιλήψεις για το πώς μεγαλώνει ένα παιδί και ο ρόλος του ενήλικα στο δύσκολο αυτό εγχείρημα αποκτά βαρύνουσα σημασία. Αντικείμενο της ανακοίνωσής μου, είναι η διερεύνηση του τρόπου με τον

* Στέλλα Αλεξίου Υποψήφια Διδάκτωρ Νεοελληνικής Τμήμα Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Κύπρου. Η συμμετοχή με ανακοίνωση στο Ε' Πανευρωπαϊκό Συνέδριο της ΕΕΝΣ πραγματοποιήθηκε με την οικονομική υποστήριξη του Πανεπιστημίου Κύπρου.

¹Περιγραφική ανάλυση της έκρυθμης οικονομικής κατάστασης σε σχέση με την παιδαγωγική, παρέθεσα σε ανακοίνωση στο 12το Συνέδριο της Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου, τον Ιούνιο του 2012, βλ. Αλεξίου, Σ., «Στάσεις και πεποιθήσεις Κυπρίων Εκπαιδευτικών στο θέμα της οικονομικής κρίσης. Μια ποιοτική προσέγγιση», 12το Παγκύπριο Συνέδριο Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου: «Η κρίση και ο ρόλος της Παιδαγωγικής: Θεσμοί, Αξίες, Κοινωνίας», Λευκωσία 8 - 9 Ιουνίου 2012, Πρακτικά Συνεδρίου, 454 – 463 (διαδικτυακά: <http://www.pek.org.cy/Proceedings2012/syxronathemata.html>). Ο αναγνώστης θα πρέπει να λάβει υπόψη ότι η εργασία εκφωνήθηκε με βάση τις πληροφορίες και τα δεδομένα που υπήρχαν εκείνη την εποχή. Ωστόσο, δεν πραγματοποιήθηκε διεξοδικότερη εξέταση του θέματος μετά το «κούρεμα» των τραπεζικών καταθέσεων, τον Μάρτιο του 2013, κατάσταση η οποία άλλαξε το σκηνικό στην οικονομία της Κύπρου.

οποίον η λαϊκή παράδοση – ειδικότερα η αξιοποίηση των γραπτών της κειμένων, μπορεί να αποτελέσει γέφυρα επικοινωνίας στις προκλήσεις που έχει να αντιμετωπίσει τόσο το εκπαιδευτικό σύστημα όσο και η κοινωνία γενικότερα, εστιάζοντας ειδικά στη λαϊκή παράδοση της Κύπρου.²

Σύμφωνα με την ομάδα σύνταξης του νέου εγχειρίδιου Κειμένων Λογοτεχνίας Α' Γυμνασίου της Κύπρου, (Αθανασοπούλου & Βουτουρή) διαπιστώνεται πως το γεγονός ότι:

«η λαϊκή παράδοση όσο πάει και χάνεται, καθιστά κρίσιμη τη διάσωσή της στη διδασκαλία του μαθήματος, αφού πέρα από το καθαρά γνωστικό της περιεχόμενο, φέρει και σημαντικό αξιακό περιεχόμενο για τη νέα γενιά σε ό,τι αφορά ζητήματα ταυτότητας και ιστορικό – πολιτισμικής μνήμης. (Ο λόγος ανάγκη της ψυχής, Λευκωσία, 2011).

Το αξιακό περιεχόμενο μπορεί να αρχίσει να διοχετεύεται στην παιδική ηλικία από το οικογενειακό περιβάλλον (πρωτογενής γνώση), ενώ η εξειδικευμένη μπορεί να κατοχυρωθεί σε μεγαλύτερη ηλικία με τη βοήθεια του ειδικού δηλαδή του εκπαιδευτικού (δευτερογενής γνώση).

Εστιάζοντας αρχικά στην πρωτογενή γνώση ο ρόλος του γονέα κρίνεται απαραίτητος ως προς την υγιή ανάπτυξη του παιδιού. Προτείνονται από την έρευνα, δύο τύποι προσέγγισης που αφορούν την ανατροφή και την κοινωνικοποίηση³ του (Blackledge & Hunt, 1995). Εκ πρώτης, υπάρχουν γονείς οι οποίοι υιοθετούν μια “προσωπική” στάση ως προς το μέγαλωμα των παιδιών τους. Σ’ αυτήν την

²Ευχαριστώ και από εδώ, τον Καθηγητή μου Μιχάλη Πιερή, για τις σημαντικές βιβλιογραφικές του υποδείξεις όταν πρωτοξεκίνησα να ανακαλύπτω, τον πλούτο της κυπριακής παράδοσης καθώς και για το ότι με βοήθησε να αποσαφηνίσω θέματα και όρους που σχετίζονται μ’ αυτήν.

³Η κοινωνικοποίηση του παιδιού στο οικογενειακό περιβάλλον έχει τις ρίζες της στην ψυχοκοινωνική σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στους γονείς και τα παιδιά. Υπάρχουν τέσσερις κατηγορίες ψυχοκοινωνικών σχέσεων γονέων – παιδιού, οι οποίες εντάσσονται στους εξής κύκλους γονικής στάσης - συμπεριφοράς: οι υπερ-προστατευτικοί γονείς, οι δημοκρατικοί και οι συνεργατικοί γονείς, οι αυταρχικοί και φλεγματικοί (Πυργιωτάκης 2005, 60). Οι επιπτώσεις της καθεμιάς διαμορφώνει ανάλογα την προσωπικότητα του παιδιού. Όσον αφορά την απόδοση του όρου της κοινωνικοποίησης, του περιεχομένου και της σχέσης του με την παιδαγωγική παραθέτω ενδεικτικά τις εξής μελέτες, τις οποίες μπορεί ο αναγνώστης να συμβουλευθεί, αποδεσμευοντάς με από το πολλά υποσχόμενο της ανακοίνωσής μου: Πυργιωτάκης, Ι. Ε.: *Κοινωνικοποίηση και Εκπαιδευτικές Ανισότητες*, Αθήνα Γρηγόρη 2005, Περσιάνης, Π., Κουτσελίνη Μ., Κεφάλια Μ.: *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*, Λευκωσία Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου 1992, Blackledge D. & Barry H.: *Sociological Interpretations of Education*, London – New York Routledge 1995 {για την ελληνική: *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*, μετάφραση Μ. Δελιγιάννη, Αθήνα Έκφραση}, Μυλωνάς Θ.: *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης (Συμβολές)*, Αθήνα Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής 1998.

κατηγορία διακρίνονται οι ενήλικες, οι οποίοι είναι ευαίσθητοι στις αλλαγές που υφίσταται το παιδί και στη συνέχεια με την ανάπτυξη του, τροποποιούν τις απαιτήσεις και τις προσδοκίες τους. Σ' αυτού του είδους προσέγγισης το παιδί κατανοεί πως τα διάφορα στάδια της ζωής του συγγενεύουν και το ένα στάδιο διαδέχεται ομαλά το άλλο χάρη στον τρόπο με τον οποίο το έχουν αντιμετωπίσει οι ίδιοι οι γονείς. Άλλοι γονείς υιοθετούν μια συμπεριφορά στην οποία οι απαιτήσεις που έχουν από το παιδί σχετίζονται με το φύλο, την ηλικία ακόμη και την κοινωνική θέση του παιδιού με αποτέλεσμα το παιδί να εκλαμβάνει πως αυτό που απαιτείται από το ίδιο εξαρτάται από παράγοντες τους οποίους δεν μπορεί να ελέγξει. Αντιθέτως με την “προσωπική” προσέγγιση στην “επικεντρωμένη στη θέση οικογενειακή κοινωνικοποίηση” το παιδί μαθαίνει πως τα στάδια της ζωής είναι ξεχωριστά μεταξύ τους και δεν συγγενεύουν (Blackledge & Hunt, 1995).

Πολυπλοκότερη, είναι η δράση του γονέα, όσον αφορά το στάδιο κοινωνικοποίησης λόγω του ότι εφοδιάζει το παιδί με αξίες, νόρμες, τρόπο σκέψης αλλά και αντίληψης. Ο Bourdieu αναφέρει πως ιδιαίτερη σημασία έχουν τα “*master-patterns*” – τα κύρια πρότυπα *«και η σχέση με τη γλώσσα και την κουλτούρα που επίσης αποκτώνται κατά την κοινωνικοποίηση»* (Blackledge & Hunt 1995, 226). Αποκτώντας τα κύρια πρότυπα της σκέψης ή και της ομιλίας είναι λες και δίνονται στο παιδί οι βασικοί κανόνες ενός παιχνιδιού, σαν σχεδιαγράμματα τα οποία προσφέρουν στο άτομο την ευκαιρία να δώσει μορφή στην πραγματικότητά του (Blackledge & Hunt, 1995). Βαρύνουσα σημασία για την οργάνωση της σκέψης μας έχει η γλώσσα. Κατά τον Bourdieu οι διάφορες τάξεις έχουν τις δικές τους διαφορετικές γλώσσες και η εκπαίδευση τη δική της.

Στο εισαγωγικό σημείωμα, θέλησα αφ’ ενός να κάνω μια νύξη για τον ρόλο τον οποίο διαδραματίζει ο ενήλικας (γονέας) όσον αφορά τον τρόπο προσέγγισης της ανατροφής του παιδιού και αφ’ ετέρου, να τονίσω την αναγκαιότητα της κοινωνικοποίησης του μέσω της απόκτησης των κυρίων προτύπων της σκέψης δηλαδή και της ομιλίας.

Αναφορικά στη δευτερογενή γνώση το εκπαιδευτικό σύστημα έχει ως κύρια λειτουργία του όχι μόνο τη μεταφορά γνώσης αλλά η δράση του επεκτείνεται ως μηχανισμός επιλογής και νομιμοποίησης κοινωνικών ανισοτήτων (Blackledge & Hunt, 1995). Συνεπώς, ο ρόλος του «ενήλικα» στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού συστήματος, θεωρείται εξίσου σημαντικός μιας και η προσωπικότητα του παιδαγωγού καθώς και το κύρος του λειτουργούν ως πρότυπο στους μαθητές.

Το παιδαγωγικό κύρος προέρχεται, όπως υπογραμμίζει ο Ματσαγγούρας (2003) από τέσσερις πηγές: (α) από το γνήσιο ενδιαφέρον και την αφοσίωση του εκπαιδευτικού και το γνήσιο ενδιαφέρον του προς τους μαθητές του⁴ (β) από την εξειδικευμένη γνώση που κατέχει ως ειδικός της εκπαίδευσης (γ) από την εξουσία του εκπαιδευτικού από τη θέση, την οποία κατέχει στο σχολικό σύστημα και τα δικαιώματά του που απορρέουν από αυτήν και (δ) από τη δυνατότητα που έχει να αξιολογεί το σύστημα αμοιβών και ποινών.

Στο σημείο αυτό θα αναφερθούμε στα «χαρακτηριστικά» της ανθρώπινης προσωπικότητας, όπως αυτά περιγράφονται από τον Catell. Ο παιδαγωγός, γνωρίζοντας τα «χαρακτηριστικά» του παιδιού μπορεί ευκολότερα να διεισδύσει στην προσωπικότητά και να ανακαλύψει τα ταλέντα του, τις δεξιότητες του, τη συναισθηματική του ζωή και μπορεί να τα μνησεί σε θέματα πρωτοβουλίας και αποφασιστικότητας. Κατά τον Catell, τα ανθρώπινα χαρακτηριστικά διακρίνονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: (α) στα χαρακτηριστικά των ικανοτήτων (ability traits), τα οποία αντιστοιχούν στις δεξιότητες που επιτρέπουν στο άτομο να λειτουργεί αποτελεσματικά για παράδειγμα η ευφυΐα, τα χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας (temperament traits), που αναφέρονται στη συναισθηματική ζωή του ανθρώπου και τους τρόπους συμπεριφοράς και τα δυναμικά χαρακτηριστικά (dynamic traits), τα οποία συνδέονται με τις προσπάθειες και τα κίνητρα στη ζωή του ανθρώπου και τα είδη των στόχων του. Στη δεύτερη κατηγορία, εντάσσονται τα επιφανειακά (surface traits) και τα πηγαία χαρακτηριστικά (source traits) (Lawrence κ. ά 2001,327). Τα χαρακτηριστικά της πρώτης κατηγορίας δηλαδή των ικανοτήτων, της ιδιοσυγκρασίας

⁴Ο παιδαγωγός ως λειτουργός της παιδείας και ως σύμβουλος – καθοδηγητής, οφείλει να γνωρίζει τα θετικά αισθήματα (στοργή, αγάπη, αποδοχή, φιλία, αλληλεγγύη, σεβασμό, κατανόηση, συμπάθεια, συμπόνια) και τα αρνητικά αισθήματα (ζήλια, θυμό, οργή, επιθετικότητα, εκδικητικότητα, αγανάκτηση, αποστροφή) μιας και σ' αυτά θα εργαστεί είτε για την καλλιέργειά τους (των θετικών) είτε για την προσπέλασή τους (των αρνητικών) (Κακαβούλης, 1997). Σε μια σχολική τάξη, στην οποία τα παιδιά εκφράζουν διάφορες συμπεριφορές ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να μπορέσει να αναπτύξει τα θετικά αισθήματα και πάνω σ' αυτά να εργαστεί για την ολοκλήρωση των επιθυμητών στόχων του εκάστοτε αναλυτικού προγράμματος.

και τα δυναμικά θεωρούνται πως καταλαμβάνουν τα κυριότερα σταθερά στοιχεία της προσωπικότητας.

Επικεντρώνοντας τώρα, στον τίτλο της σημερινής μου εισήγησης, θα προσπαθήσω να αποδείξω πως η λαϊκή παράδοση, ως ένα σύστημα αξιών και γραπτών κειμένων, μπορεί έμπρακτα να βοηθήσει το άτομο στην παιδική του ηλικία να προωθήσει τη σκέψη του· επιτυγχάνοντας την υγιή ανάπτυξή του καθώς και τη μετέπειτα κοινωνική του δράση με απόληξη τον περιορισμό της εξάπλωσης της σχολικής παραβατικότητας, της αντικοινωνικής συμπεριφοράς, της περιθωριοποίησης, της αλόγιστης χρήσης του διαδικτύου καθώς και άλλων προβλημάτων που απασχολούν την παιδική - εφηβική ηλικία.

Οι γονείς υιοθετώντας την «προσωπική προσέγγιση», η οποία προτείνεται από τον Berstein και κατά την άποψη μου αποτελεί ναυαγοσωστική επέμβαση της όλης δράσης τους, μπορούν να αναπτύξουν με τη διήγηση των λαϊκών μύθων και των παραμυθιών το γλωσσικό ένστικτο των παιδιών τους, τα οποία θα εφοδιάσουν τα κύρια πρότυπα της σκέψης και της ομιλίας. Οι λαϊκοί μύθοι συμπυκνώνουν τη λαϊκή θυμοσοφία, τη σοφία που προέρχεται από την εμπειρία της ζωής έχοντας στο τέλος το επιμύθιο, το οποίο λειτουργεί ως δίδαγμα ενώ το παραμύθι μπορεί να λειτουργήσει καταλυτικά και ανέξοδα βοηθώντας το παιδί να ξεπεράσει τους πανάρχαιους φόβους του ανθρώπου (Ο Λόγος Ανάγκη της Ψυχής 2011, 102). Κατ' αυτόν τον τρόπο ο λαϊκός μύθος λειτουργεί ως δίδαγμα, ενώ το παραμύθι ως βασικό στοιχείο τέρψης του ακροατή στην δική μας περίπτωση του παιδιού. Η αφήγηση τους, συμβάλλει στην κοινωνικοποίησή του μέσα στην ίδια την οικογένεια και το περιεχόμενο των εν λόγω αφηγήσεων μπορεί να κατοχυρώσει στην πρώτη ηλικία τη θετική αυτοαντίληψη του παιδιού χωρίς να στερείται προσοχής και αγάπης (Ματσαγούρας, 2003).

Επιπροσθέτως, τα δημοτικά τραγούδια, τα οποία μετέφερε από στόμα σε στόμα η ανώνυμη λαϊκή φωνή, αποτελούν μια άλλη μεγάλη κατηγορία γραπτών κειμένων τα οποία διέπονται από εκπαιδευτικό χαρακτήρα. Στην Κύπρο μεγάλη διάδοση πήρε καθώς φαίνεται το δημοτικό τραγούδι, του «Γιοφυριού της Άρτας». Παρόλο που η κυπριακή παραλλαγή, φέρει διαφορετικό τίτλο, «Το τραούδι της Μαρουλλούς», εν τούτοις το περιεχόμενό του παραπέμπει στο εν λόγω δημοτικό τραγούδι.⁵

ΤΟ ΤΡΑΟΥΔΙΝ ΤΗΣ ΜΑΡΟΥΛΛΟΥΣ⁶

Πάνω στες πέντε γεμωσιές, πάνω στες πέντε στράτες,
γιοφύριν εν' που χτίζετον με δώδεκα καμάρες.
Ολημερίς εχτίζασιν, την νύχταν εχαλούσαν,
γιοφύριν για να στερκωθεί ποττέ δεν εμπορούσαν.
Παν τζαι λαλούν της Μαρουλλούς θκυό λόγια πικραμμένα, 5
θκυό λόγια κακορίζικα τζαι παραπονεμένα:
-Έλα να πάμεν, Μαρουλλού, τζι ο μάστορας σε θέλει.
-Τζι είντα με θέλ' ο μάστορας τζι' είντα 'ν' η προσταή του;
Ο μάστορας εσκέφτηκεν τζι είπεν για να το χτίσει,
μα πήαν άλλοι τζι είπαν του γαίμαν να το ποτίσει. 10
Εσκέφτηκεν τζι ο μάστορας στην σκέψην του τζαι λέει:
- Αν βάλω την μανούλλαν μου, μανούλλαν δεν ι-βρίσκω
τζι αν βάλω που τ' αδέρκια μου, αδέρκια δεν ι-βρίσκω
τζι αν βάλω την καλλίτσαν μου, καλλύττερην ι-βρίσκω.
Μες στον αλακατόλακκον πέφτει η αρραώνα 15
τζι είπα της: - Άτε, Μαρουλλού, κατέβα να την βκάλεις.

⁵Βλ. τις τοπικές συλλογές: Γ. Λουκά (1874), *Φιλολογικά επισκέψεις εν τω βίω των νεοτέρων Κυπρίων μνημείων των αρχαίων*, τόμ. Α', [ανατύπωση Λευκωσία: 1974]. Α. Σακελλάριου (1891), «Δημώδη Κυπριακά Άσματα», στον ίδιο *Τα Κυπριακά*, τόμ. Β', Αθήναις, Θ. Καλλίνικος (1951), *Κυπριακή Λαϊκή Μούσα*, Λευκωσία. Ν. Κληρίδης (1968), *Κυπριακά δημοτικά τραγούδια*, τόμ. Β', Λευκωσία, Παπαδοπούλλου Θ. (1975), *Δημώδη Κυπριακά Άσματα εξ Ανεκδότων Συλλογών του ΙΘ' Αιώνος*, Δημοσιεύματα του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών, Λευκωσία, Κιτρομηλίδης Μ. Ι. (1992), *Κυπριακά Δημοτικά τραγούδια*, εισαγωγή – επιμέλεια Μάγδα Μ. Κιτρομηλίδου, Ίδρυμα Α. Γ. Λεβέντη, Αθήνα.

⁶Κύπρος – Δημοτική Μουσική 1988, 49.

Κατέβηκεν τζι η Μαρουλλού, η πολλοπικραμμένη.

- Ασκόπ' ασκόπα, Μαρουλλού, να βρεις την αρραώνα.

Σκοπά 'πο τζει, σκοπά 'πο δα, βρίσκει σέρκα του δράκου:

- Έβκαρ' με πάνω, μάστορα, τζι εννά με φα' ο δράκος. 20

- Για τζείνον σε κατέβασα, για να σε φα' ο δράκος.

για να μπορήσω, Μαρουλλού, γιοφύριν για να χτίσω.

- Έβκαρ' με πάνω, μάστορα, τζι έχω ψουμνιά στην λούραν.

- Εσού τα ζυμοδκιάρτησες τζι άλλ' εννά τα φουρνίσει.

- Έφκαρ' με πάνω, μάστορα, τζι έχω μωρόν στην κούνιαν. 25

- Εσού εν' που το γέννησες τζι άλλ' εννά τ' αναγιώσει.

- Ανάθεμάν σε, μάνα μου, την ώρα που με γέννας.

Τρεις κόρες που τες έκαμες χτίζουν τζι οι τρεις καμάραν.

Η μια 'χτισεν τον Γαλατάν τζι η άλλη τον Ευφράτην

τζι η κόρη σου η Μαρουλλού της Άρτας το γιοφύριν. 30

Στο συγκεκριμένο άσμα, αναδεικνύονται τα στοιχεία εκείνα τα οποία συνθέτουν με άρτιο τρόπο ένα αισθητικό υπόβαθρο που αδιαμφισβήτητα μπορεί να εφοδιάσει το παιδί με ήθος και αξίες. Αναφέρω ενδεικτικά πως: η γυναικεία φιγούρα που επικρατεί στο δημοτικό αυτό άσμα μπορεί κάλλιστα να χαρακτηριστεί ως «αρίστη», τρέφει βαθιά αγάπη για το σύζυγό της και με προθυμία δεν διστάζει να θυσιαστεί για χάρη του. Πιστή και αφοσιωμένη υπερασπίζεται το δακτυλίδι του γάμου της αιτία δήθεν της στεναχώριας του συζύγου της και παραμένει αφοσιωμένη σ' ολόκληρη την οικογένειά της «*τί έχω αδελφό στην ξενιτιά μη λάχει και περάσει*».⁷

⁷Η παρατήρηση αυτή συνομιλεί με την παρεμφερή διαπίστωση του Καψωμένου (2003, 37) σχετικά με τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της νεοελληνικής κουλτούρας - ανθρωπισμού. Η αρχή της ταύτισης του κάλλους και του αγαθού, καθώς αναφέρει, «σε αναγκαστική αλληλοσυνάρτηση, καθιερώνει ένα ανώτερο αξιολογικό κριτήριο, το οποίο δεν ανέχεται τις ψευδώνυμες αξίες. Ό,τι σκληρό, απάνθρωπο, ανήθικο δε γίνεται να θεωρηθεί ωραίο. Και ό,τι δύσμορφο, ακαλαίσθητο, υπερβολικό δε γίνεται να περάσει ως ηθικό. Η αρχή αυτή απορρίπτει τις ιδεολογίες των άκρων, όπως και κάθε άτεγκτη και εν τέλει άδικη ηθική».

Μέσα από το γυναικείο αυτό πορτραίτο, η ανώνυμη λαϊκή φωνή με περιγραφικό τρόπο και με εμβρίθεια κατόρθωσε να πλάσει τη γυναικεία εκείνη ύπαρξη η οποία οδηγεί τον αναγνώστη – ακροατή σε αυτογνωσία και στο πώς να αντιμετωπίσει το γεγονός απώλειας κάποιου αγαπημένου πρόσωπου καλλιεργώντας παράλληλα την αλτρουιστική διάθεση, παραπέμποντας στα πρότυπα των γυναικείων μορφών της αρχαίας τραγωδίας.⁸

Επιπροσθέτως, ο λαϊκός πολιτισμός μπορεί να εφοδιάσει τον εκπαιδευτικό με τα μέσα που χρειάζεται ώστε να ενισχύσει και να φωτίσει αστεροσκοπικά τη δράση του παιδιού. Μέσω αυτής της γνώσης ο εκπαιδευτικός μπορεί αφ' ενός να ενισχύει το παιδαγωγικό κύρος, από την εξειδικευμένη γνώση που κατέχει ως ειδικός της εκπαίδευσης (Ματσαγγούρας, 2003) και αφ' ετέρου να βοηθήσει το παιδί να αναπτύξει τα χαρακτηριστικά του.

Μπορούμε τώρα να δούμε ένα παράδειγμα που αφορά τα παραδοσιακά έθιμα της Κύπρου και συγκεκριμένα την αναπαράσταση ενός κυπριακού γάμου. Τα προεόρτια έργα του γάμου σύμφωνα με το σημαντικό Κύπριο Λαογράφο Γεώργιο Λουκά (1974) περιλάμβαναν το στρώσιμο του κρεβατιού, το κουπάνισμα του ρεσιού και τα μεθ' εόρτια το γλέντι δηλαδή, το οποίο ολοκληρωνόταν την επόμενη Κυριακή και το καλούσαν Αντίγαμο. Το στρώσιμο του κρεβατιού γινόταν την Πέμπτη, πριν από την Κυριακή του γάμου. Την ημέρα αυτή οι συγγενείς, οι παράνυμφοι και οι φίλοι του ζευγαριού μαζεύονταν και έραπταν το στρώμα των μελλονύμφων με συνοδεία μουσικής. Στο διάστημα αυτό ο μουσικός τραγουδούσε το χαρμόσυνο άσμα:

⁸Προτείνω όσον αφορά, την επίδειξη του γυναικείου «κλέους» την Ευριπίδου «Άλκηστις», της οποίας η συζυγική πίστη και μητρική αφοσίωση την οδήγησαν στο να της επιδοθεί επάξια ο χαρακτηρισμός «αρίστη». Έχει επισημανθεί ότι η υπό εξέταση τραγωδία είναι έργο αυτοθυσίας μιας και η Άλκηστις κατεβαίνει στον κάτω κόσμο για τον λατρευτό της σύζυγο Άδμητο. Η σωστική βοήθεια στον Άδμητο αναδεικνύει τα στοιχεία της προσωπικότητας της Άλκηστις, τα οποία την καθιστούν ξεχωριστή γυναικεία μορφή στο συνολικό έργο του Ευριπίδη. Εκτός από την πατρική της γενεά και την ομορφιά της διαθέτει πνευματικές «ανδρικές» αρετές όπως την αξιοπρεπή στάση όταν αποχωρίζεται τον κόσμο. Δεν θρηνολογεί και παραμένει πιστή στον άντρα της επιδεικνύοντας με την πράξη της αυτή το ομηρικό «κλέος». Πέραν όμως της γενναιότητας αλλά και του άριστου ήθους της η Άλκηστις καθώς διαφαίνεται αναδεικνύει με τρυφερότητα τα μητρικά της αισθήματα. Συγκεκριμένα στην προσευχή της, πριν να αποχωριστεί τα εγκόσμια, δεν κάνει καμία αναφορά στον Άδμητο παρά μόνη έγνοια της είναι τα παιδιά της. Γνωρίζει πως όποιος πεθαίνει λησμονείται γι' αυτό ζητάει από τον Άδμητο να μην παντρευτεί άλλη γυναίκα για να μην κακοπεράσουν τα παιδιά της. Στο έργο αυτό ο Ευριπίδης κατόρθωσε να πλάσει τη γυναικεία εκείνη ύπαρξη η οποία οδηγεί τον αναγνώστη – θεατή – ακροατή σε αυτογνωσία, στην προκειμένη περίπτωση πώς να αντιμετωπίσει το γεγονός απώλειας αλλά και θυσίας για κάποιο αγαπημένο πρόσωπο. Υπό το πρίσμα αυτών των χαρακτηριστικών μπορεί μια συγκριτική εργασία να επικεντρωθεί στη μελέτη της γυναικείας μορφής της ανώνυμης λαϊκής φωνής με την «ευριπίδεια» Άλκηστι.

«Ὡρα καλή, κη ὥρ' αβαχή, κη ὥρα ευλογημένη.

Τούτ' η δουλιὰ π' αρχέψαμεν να 'βκη στερεωμένη,

που τον αφέντην τον Θεόν νάνι συγχωρημένη,

που τον Δεσπότην τον Χριστόν νάνι ευλο(γ)ημένη».

(Λουκάς 1974, 78).

Μετά το τέλος της εργασίας αυτής κυλούσαν στο στρώμα ένα παιδί ευχόμενοι ευτεκνία στους μελλονύμφους (Λουκάς, 1974). Στη συνέχεια ακολουθούσε το πλούμισμα του κρεβατιού κατά τη διάρκεια του οποίου οι συγγενείς έδιναν τις δωρεές τους. Το δεύτερο έργο πριν από το γάμο, το οποίο γινόταν κυρίως σε δύο πόλεις του νησιού, στη Λεμεσό και στην Πάφο, ήταν το Κουπάνισμα του ρεσιού, ενός είδους σιταριού, το οποίο μαγειρευόταν με ειδικό τρόπο, για να δοθεί στους καλεσμένους του γάμου (Λουκάς, 1974). Μετά την Τέλεση του Μυστηρίου, ακολουθούσε το Γλέντι το οποίο καθώς το σημειώνει ο Λουκάς:

«ἀλλ' ἡ τοῦ γεύματος τούτου εὐθυμία δὲν δύναται νὰ συγκριθῆ πρὸς τὴν τοῦ δείπνου, καθ' ὃ πλεῖστοι τῶν συμποσιαζομένων διάγουσι παννύχιον εὐφροσύνην» (Λουκάς 1974, 90):

Σε δική μου απόδοση:

«άλλη χαρούμενη διάθεση δεν μπορεί να συγκριθεί με αυτήν του γαμήλιου δείπνου, για το λόγο του ότι οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες στο συμπόσιο ζουν μια ολονύχτια βαθιά ευχαρίστηση».

Η γνώση των παραδοσιακών εθίμων και η εφαρμογή τους στη διδακτική πράξη μπορεί να βοηθήσει το παιδί να αναπτύξει όπως αναφέρθηκε τα χαρακτηριστικά τα οποία διαθέτει. Για παράδειγμα ένα παιδί μπορεί να μην είναι ικανό στα μαθηματικά, μπορεί όμως να εκφράζεται σωστά στην ομιλία του, να έχει θεατρικές ικανότητες ή την ικανότητα της απομνημόνευσης. Κατ' αυτόν τον τρόπο, μπορεί να κοινωνικοποιηθεί ασκόνταφα στο σχολικό περιβάλλον, έχοντας την καθοδήγηση του δασκάλου του. Κάνοντας μια ευχάριστη δραστηριότητα δεν θα

νώθει απομονωμένο από τα υπόλοιπα μέλη της κοινότητας, τα οποία μπορούν να έχουν ισχυρά άλλα χαρακτηριστικά όπως για παράδειγμα την ευφυΐα. Μέσα από τη διδασκαλία των παραδοσιακών εθίμων το παιδί μπορεί να εξοικειωθεί στην υποκριτική, την απαγγελία μπορεί να υποστηρίξει ωστόσο και τις μουσικές του ικανότητες, μιας και ένα εκτενές μέρος στον παραδοσιακό κυπριακό γάμο αποτελεί και το τραγούδι.⁹ Στην Κύπρο:

«Δεσπόζει η παραγωγή λαϊκών διστίχων, τα περίφημα τσιαττιστά ή τσιαττίσματα, τα οποία παράγονται εν θερμώ στη βράση του κεφιού στην περίπτωση μας στις χαρές του γάμου» (Πιερής 2001-2002, 36).

Όσον αφορά την προέλευση της ονομασίας του τσιαττιστού είναι καλό να επισημανθεί, πως το «τσιαττίζω» καθώς διευκρινίζεται από τον Πιερή, έχει ατυχώς:

*«συνδεθεί με το τουρκικό ρήμα *catmak* που σημαίνει φιλονικό και, αφ' ετέρου, δεν αφορά μόνο στην ικανότητα σύνθεσης ενός νέου τσιαττιστού (ομοιοκατάληκτου δηλαδή διστίχου ή και πολύστιχου τραγουδιού), αλλά αφορά και στην ικανότητα να θυμηθεί ο δεύτερος χορευτής (ή τραγουδιστής) ένα ήδη γνωστό, πλην ωραιότερο από το πρώτο τσιαττιστόν, το οποίο θα αποτελέσει εύστοχη, δηλαδή ταιριαστή προσθήκη σ' αυτό που έχει ήδη τραγουδηθεί από τον αντίπαλο χορευτή ή τραγουδιστή» (Πιερής 2001-2002, 40).*

⁹Αναφέρω τις σημαντικές μελέτες, οι οποίες σχετίζονται με τη λαϊκή ποίηση της Κύπρου, όπως τις παραθέτει ο Φοίβος Σταυρίδης (2002, 15,16) στον θεμελιώδη οδηγό, *Βιβλιογραφία Κυπριακής Λαϊκής Ποίησης. Φυλλάδες και αυτοτελείς εκδόσεις (1884 – 1960)*: Γιαγκουλλής Κ. Γ., *Ανθολογία κυπριακής λαϊκής ποίησης*. (Υπουργείο Παιδείας – Μορφωτική Υπηρεσία: Σειρά κυπριακής λαϊκής ποίησης, αρ. 2). Λευκωσία 1980, Γιαγκουλλής Κ. Γ., *Corpus κυπριακών διαλεκτικών ποιητικών κειμένων*. Τόμος Πρώτος (Δημοσιεύματα του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών, XXI), Λευκωσία 1998, Γιαγκουλλής Κ. Γ., *Corpus κυπριακών διαλεκτικών ποιητικών κειμένων*. Τόμος δεύτερος. Πολεμικά τραγούδια (1893 – 1970). (Δημοσιεύματα του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών, XXIV), Λευκωσία 1999, Γιαγκουλλής Κ. Γ., *Corpus κυπριακών διαλεκτικών ποιητικών κειμένων*. Τόμος τέταρτος. Φονικά (1891 – 1978). (Δημοσιεύματα του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών, XXXIII), Λευκωσία 2001, Γιαγκουλλής Κ. Γ., *Κύπριοι λαϊκοί ποιητές*. Τόμοι Α' και Β'. Λευκωσία: Εκδόσεις Χρ. Ανδρέου, 1982 – 1983, Γιαγκουλλής Κ. Γ., *Αρχείο Ποιητάρηδων. Φάκελος Ανδρέα Π. Μαμπούρα*. (Βιβλιοθήκη Κυπρίων Λαϊκών Ποιητών, αρ. 59). Λευκωσία 1997, [Εργογραφία 1948 - 1992 (σ. 45 – 78)]. *Κυπριακά Δημόδια Άσματα*, εκδομένα υπό Μενελάου Ν. Χριστοδούλου, μετά μουσικού μέρους υπό Κωνσταντίνου Δ. Ιωαννίδου. Τόμος πρώτος. (Δημοσιεύματα Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών, XVII). Λευκωσία 1997, Παλαίσης. Χριστόφορος Θ., *Απαντα*, τόμος Α' (1896 – 1913). Επιμ. Κωνσταντίνος Γ. Γιαγκουλλής. (Δημοσιεύματα του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών, XXV). Λευκωσία 2000. Πετρόπουλος, Δ.Α., «Οι ποιητάρηδες στην Κρήτη και στην Κύπρο», *Λαογραφία*, ΙΕ' (1954), σ. 374 – 400.

Μια σημαντική εργασία, πραγματοποιήθηκε σε Δημοτικό Σχολείο της Ελεύθερης Επαρχίας Αμμοχώστου, κατά τη σχολική χρονιά 2011.¹⁰ Μέσα από την προώθηση της αμοιβαίας ισότητας των μαθητών η σχολική αυτή ομάδα οργάνωσε την θεατρική αναπαράσταση ενός κυπριακού γάμου, στην οποία όλοι οι μαθητές απέκτησαν προσωπική δράση στην όλη διαδικασία.

Τέτοια προσπάθεια προωθεί την κοινωνικοποίηση¹¹ του παιδιού ήδη από τη σχολική κοινότητα και το απαγκιστρώνει από τις συναισθηματικές ανασφάλειες τις οποίες ενδεχομένως να αισθάνεται. Η διανομή των αρμοδιοτήτων στο κάθε παιδί θα πρέπει να γίνεται με βάση τα «χαρακτηριστικά» τα οποία διαθέτει και εδώ έγκειται ο επιστημονικός ρόλος τον οποίο διαδραματίζει ο εκπαιδευτικός, που οφείλει να διεισδύει στην προσωπικότητα των μαθητών του, γνωρίζοντας ποιά «χαρακτηριστικά» μπορεί να αξιοποιήσει από το κάθε παιδί χωρίς η όποια αδυναμία του να σταθεί εμπόδιο στη συμμετοχή και δράση του.

Επιπλέον παρόμοιες αναπαραστάσεις που μπορεί να αφορούν άλλα θέματα της λαϊκής παράδοσης, λειτουργούν ως κίνητρο στην ομάδα μαθητών για την προώθηση της ευγενούς άμιλλας, η οποία μπορεί να επιτευχθεί μέσω της εποπτείας του ειδικού.¹²

Τα παιδιά εργάζονται ευχάριστα και δημιουργικά για την διεκπεραίωση ενός συγκεκριμένου στόχου κατακτώντας τα κύρια πρότυπα και αναπτύσσοντας τα «χαρακτηριστικά» τους. Αυτό το οποίο απαιτείται είναι η ένταξη τους στο Εκπαιδευτικό Σύστημα του κράτους από το Αρμόδιο Υπουργείο μέσα από μια ορθή και οργανωμένη διαπαιδαγώγηση των εκπαιδευτικών σ' ό,τι αφορά τη δράση τους. Στις περιπτώσεις εκείνες που ο εκπαιδευτικός αντιμετωπίζει πρόβλημα ένταξης του

¹⁰Ευχαριστώ τον Δημήτρη Πιτσιλλή, εκπαιδευτικό – χοροδιδάσκαλο, που μου διέθεσε προσωπικό υλικό του και χρησιμοποίησα στη σημερινή μου εργασία.

¹¹Η κοινωνικοποίηση εξασφαλίζει στο άτομο αφενός τη σταθερότητα και τη συνοχή του κοινωνικοπολιτιστικού συστήματος και αφετέρου την ολοκλήρωση και ένταξη του στην κοινωνία με όλα τα εφόδια που είναι απαραίτητα για να ζήσει και να ευδοκιμήσει σ' αυτήν (Πυργιωτάκης 2005, 32). Το παιδί μαθαίνει τους αναμενόμενους ρόλους που αντιστοιχούν σε κάθε κοινωνική θέση τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των ρόλων, όπως έχουν προσδιοριστεί από την κοινωνία, πριν το ίδιο αναλάβει ως ενήλικη προσωπικότητα τους συγκεκριμένους ρόλους (Θάνος 2011, 6) (π. χ πατέρα, μητέρα, δασκάλου, ιερέα).

¹²Αναφέρομαι ειδικά, στο πρόβλημα ένταξης των παιδιών με ειδικές ανάγκες σε τέτοιου είδους αναπαραστάσεις. Όπως το επισημαίνει η Φτιάκα (2007, 46) έχουν όπως όλα τα παιδιά δικαιώματα και απόψεις με τη διαφορά ότι τα άτομα αυτά χρειάζονται στήριξη, βοήθεια και «*πιο πολύ χρειάζονται σεβασμό και αξιοπρέπεια και πίστη ότι μπορούν να καταφέρουν πολύ περισσότερα πράγματα από όσα πιθανόν να φανταζόμαστε*». Αυτή η συμπεριφορά προωθεί την χωρίς αποκλεισμούς εκπαίδευση και την ομαλή ένταξη αυτών των παιδιών στα κανονικά σχολεία.

παιδιού στην ομάδα, θεωρείται αναγκαία η επέμβαση ειδικού ψυχολόγου για συμβουλευτική στήριξη.

Συνοπτικά, στην παρούσα εργασία προσπάθησα να κάνω μια νύξη, για το πώς μέσα από τη σωστή γνώση και διδασχή του λαϊκού πολιτισμού μπορεί να επιτευχθεί η υγιής ανατροφή του παιδιού αλλά και στο πώς τα κείμενα της λαϊκής μας παράδοσης μπορούν να αποτελέσουν γέφυρα επικοινωνίας στις νέες προκλήσεις που καλείται στη σημερινή εποχή των δυσμενών οικονομικών συνθηκών, να αντιμετωπίσει η παιδαγωγική, εστιάζοντας σε τέσσερα μόνο σημεία των λαϊκών μύθων, των παραμυθιών, των δημοτικών τραγουδιών και την αναπαράσταση παραδοσιακών εθίμων, με επίκεντρο έναν κυπριακό γάμο. Η δράση του ενήλικα, όπως προτάθηκε αποτελεί αδήριτη ανάγκη για την προστασία του παιδιού από τον ορμαθό κινδύνων που το απειλούν.¹³

Βιβλιογραφία

Blackledge, David, Hunt, Barry: *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*. (Μετάφραση Μαρία Δεληγιάννη). Αθήνα Έκφραση 1995.

Θάνος, Θεόδωρος: *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης – Σημειώσεις*. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων Σχολή Επιστημών Αγωγής Π.Τ.Ν. – Π.Τ.Δ.Ε 2011 -2012.

Κακαβούλης, Αλέξανδρος: *Συναισθηματική ανάπτυξη και αγωγή*. Αθήνα Αυτοέκδοση 1997.

Καψωμένος, Ερατοσθένης: *Αναζητώντας το χαμένο ευρωπαϊκό πολιτισμό*. Τόμος 1. Αθήνα Πατάκης 2002.

Κύπρος Δημοτική Μουσική, Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα 1988.

Λουκάς, Γεώργιος: *Φιλολογικάί Επισκέψεις*. Λευκωσία 1974.

Ματσαγγούρας, Ηλίας: *Η Σχολική Τάξη*. Τόμος 1. Αθήνα 2003

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων. *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής*, Κείμενα Λογοτεχνίας Α' Γυμνασίου. Λευκωσία 2011.

¹³Ευχαριστώ την καλή μου φίλη Πέρσα Παπαδημητρίου που με ευχαρίστηση διάβασε την εργασία μου στην τελική της μορφή, καθώς και την εφηβική μου δασκάλα Ελένη Δαμιανίδου, για τις γόνιμες συζητήσεις μας.

Pervin, Lawrence, John, Oliver: *Θεωρίες Προσωπικότητας Έρευνες και Εφαρμογές*. (Μετάφραση Αρχοντούλα Αλεξανδροπούλου). Αθήνα Τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδάνος (1999).

Πιερής, Μιχάλης. (2003). “Γύρω από τη λαϊκή ποίηση της Κύπρου”. Στο: Μαρία Παπαδοπούλου (Επιμ.), *Θράκη, Αιγαίο, Κύπρος 2001-2002. Λαογραφικές μουσικοχορευτικές διαδρομές*, Λεμεσός: Λαογραφικός Όμιλος Λεμεσού 2003: 35-50.

Πυργιωτάκης, Ιωάννης: *Κοινωνικοποίηση και Εκπαιδευτικές Ανισότητες*. Αθήνα: Γρηγόρη 2005.

Σταυρίδης, Φοίβος: *Βιβλιογραφία Κυπριακής Λαϊκής Ποίησης. Φυλλάδες και αυτοτελείς εκδόσεις (1884 – 1960)*. Λευκωσία Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών 2002.

Φτιάκα, Ελένη: *Ειδική και Ενιαία Εκπαίδευση*. Αθήνα Ταξιδευτής 2007.